

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

НН інститут/факультет педагогіки і психології

Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Навчально-наукового Інституту
педагогіки і психології

проф. С.М. Кондратюк
(підпис) (ініціали та прізвище)

« 28 » серпня 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПОРІВНЯЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**

галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

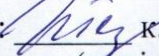
спеціальність 053 Психологія

освітня-програма Практична психологія першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти

Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною комісією НН
Інституту педагогіки і психології Сумського
державного педагогічного університету імені
А. С. Макаренка

« 28 » серпня 2020 р.

Голова: к. психол. н., доц. Тарасова Т.Б.
(ступінь, вч. звання)

Суми - 2020

Розробники:

1. Мотрук Тетяна Олександрівна, к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри психології

Протокол № 1 від «27» серпня 2020.

Завідувач кафедри

Кузікова С. Б. д. психол. н., професор

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 3	Перший (бакалавр)	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
1-й		1-й	
Семестр			
1		1-й	
Лекції			
12 год		6	
Практичні, семінарські			
14		4 год.	
Лабораторні			
Самостійна робота			
62 год		78 год.	
Консультації:			
2 год.		2 год.	
Загальна кількість годин 90	Вид контролю: екзамен		

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Щоб зрозуміти, чи є у тварин душа, треба самому мати душу.

Альберт Швейцер

Все живе хоче того ж, чого й ти; зрозумій же самого себе у всякій живій істоті. Сиддхартха Гаутама (Будда)

Порівняльна психологія вивчає філогенез, онтогенез, закономірності та функції психіки, вроджене і набуте з метою виявлення передумов розвитку психіки людини, проведення порівняльного аналізу психіки тварин і психіки людини в процесі еволюції. Порівняльна психологія співвідносить психосоціальні явища у суспільстві та тваринній спільноті, формує уявлення про вроджене та набуте у поведінці людей і тварин. Поряд з великим теоретичним значенням досліджень все більш розширюється і сфера їх практичного застосування: на сьогоднішній день накопичено таку велику кількість найцінніших наукових фактів, що не тільки вдалося роз'яснити ряд суттєвих питань порівняльної психології, а й довелося внести серйозні поправки у, здавалося б, цілком усталені положення і концепції. Завдяки цим відкриттям стало можливим краще уявити біологічні передумови і передісторію зародження людської свідомості.

Навчальна дисципліна «Порівняльна психологія» входить до навчальних дисциплін першого (бакалаврського) рівня освіти за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Предметом вивчення навчальної дисципліни схожість і відмінності в поведінці і психіці тварин і людини, а також їх еволюція в процесі онтогенезу

Мета курсу «Порівняльна психологія» – формування уявлень про передумови розвитку психіки людини, проведення порівняльного аналізу психіки тварин і психіки людини в процесі еволюції, ознайомлення та засвоєння студентами знань з дисципліни як науки, що має інтегральний характер і перебуває на стику гуманітарних та природничих наук.

Основні завдання вивчення дисципліни - ознайомлення та засвоєння студентами знань з порівняльної психології як науки, що має інтегральний характер і перебуває на стику гуманітарних та природничих наук; стимулювати студентів до самопізнання, спонукати до творчого наукового пошуку у психологічній науці.

Вирішення цих завдань забезпечить формування у студентів комплексу компетенцій. У відповідності до освітньо-професійної програми це:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що

передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Курс «Порівняльна психологія» вимагає актуалізації міждисциплінарних знань такими курсами, як «Біологія», «Психофізіологія», «Загальна психологія», «Вікова психологія».

3. Результати навчання за дисципліною

Пр1	Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.
Пр 3	Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань
Пр 9	Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання
Пр 10	Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника
Пр 17	Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності

РН 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, що відбуваються у тварин, проводити можливі паралелі із подібними явищами у людини, уникаючи уподібнень будь-чого, що не є людиною, до людини або перенесення її фізичних та інтелектуальних властивостей на тварин..

РН 2. Активно користуватись сучасними джерелами інформації у пошуках відповідей на питання із дисципліни «Порівняльна психологія».

РН 3. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач із дисципліни «Порівняльна психологія», спираючись як на сучасні наукові підходи, так і, звертаючись до власного досвіду та спостережень.

РН 4. Формулювати думку логічно, доступно, уміти дискутувати, обстоювати власну позицію обговорюючи питання із дисципліни «Порівняльна психологія».

РН 4. Усвідомлювати, що людина є лише одним із представників тваринного світу, демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, по відношенню до тварин, людей та оточуючого світу в цілому.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала ЄКТС	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
А	<p>Надаються повні і змістовні відповіді на всі теоретичні питання курсу. Студент демонструє знання матеріалу, його розуміння, орієнтацію в широкому полі питань з методики та організації наукового дослідження, знайомство з сучасною науковою літературою. Відповіді на додаткові запитання чіткі, правильні, показують знання та ерудицію студента.</p> <p>Практичні та самостійні завдання виконано в повному обсязі, дано відповіді на всі питання. Матеріал, викладено логічно, послідовно, без помилок, при цьому виявлено здатність студента диференціювати, інтегрувати знання. Студент вільно формулює висновки та узагальнення, самостійно застосовує знання в конкретних ситуаціях організації наукових досліджень. Правильно, охайно оформлено роботи.</p>
В	<p>Надається достатньо повна і змістова відповідь на всі запитання курсу. Студент показує знання і розуміння матеріалу, знайомство з основною науковою літературою в проблеми методики та організації наукових досліджень. Відповіді на додаткові питання загалом вірні. Наявні несуттєві зауваження та незначні помилки у виконанні запропонованих завдань.</p>
С	<p>Матеріал викладається логічно, послідовно. В роботі зі складання реферативних повідомлень, оформлення презентації або логіко-структурні схем є незначні помилки, при цьому студент не знає деяких визначень з предмету, але може диференціювати, інтегрувати знання.</p>
Д	<p>Відповіді на теоретичні питання курсу викладені уривчасто, знання основних тем є поверховим. Відповіді на додаткові питання не завжди правильні, формальні та</p>

	поверхові. Не дотримано вимог щодо змісту та оформлення завдань з практичних занять. Завдання виконано у повному обсязі, проте наявні суттєві помилки та недоліки.
E	Теоретичні питання розкрито не повністю. Студент знає і розуміє тільки основний матеріал, який викладає спрощено і неповно, припускається окремих суттєвих помилок. При відповідях на запитання щодо опанування програми студент почувається невпевнено, збивається, припускається помилок, не має потрібних знань.
F	Студент надає відповіді із суттєвими помилками, демонструє поверхове знання і розуміння основного матеріалу, спрощено і непослідовно та механічно викладає матеріал з допущенням істотних помилок. Студент допустив помилки при складанні реферативних повідомлень, в оформленні презентації або логіко-структурні схем.
FX	На запитання студент не може дати задовільних відповідей, припускається грубих помилок або характер відповідей дає підставу стверджувати, що особа неправильно розуміє зміст матеріалу. Повна невідповідність змісту роботи вимогам або робота запозичена, підготовлена не самостійно. Курс не опановано, необхідне його повторне проходження.

Розподіл балів

Поточний контроль						Разом	Екзамен	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6			
7	7	7	7	7	9	65		
Контроль самостійної роботи						10	25	100
10								

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Засоби діагностики результатів навчання

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання: аналітичні звіти, реферати, есе, розрахункові роботи, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, інші види індивідуальних та групових завдань тощо.

Відповідно до «Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка», ухваленого рішенням вченої ради університету (протокол №10 від 27 квітня 2020 року), затвердженого наказом №178 від 27 квітня 2020 року при оцінюванні результатів навчання з дисципліни можливо перезарахування балів за результатами неформальної та/або інформальної фахової активності студентів (сертифікована участь в конференціях, тренінгах, написання статей, участь в конкурсах студентських робіт, олімпіадах, тощо) що за тематикою, обсягом і змістом відповідають навчальній дисципліні.

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Порівняльна психологія та еволюція. Основи поведінки.

1. **Тема 1.** Тварини та люди. Спрямування та традиції у сучасній порівняльній психології. Теорії еволюції. Філогенез. Соціобіологія. Археологія поведінки людини. Людина і примати. Проконсул, австралопітеки, людина вміла, людина прямоходяча, людина розумна. Шлях до людини: значення середовища та поведінки. Соціобіологія. Соціально-політичні мотиви еволюційних теорій: соціал-дарвінізм, теорія «голої мавпи», теорія «водяної мавпи», теорія «егоїстичного гену».

Тема 2. Навчання у тварин. Генетично детермінована поведінка. Гідравлічна модель Лоренца. Навчання у тварин. Класичне обумовлення. Оперантне обумовлення. Вивчена безпомічність. Інсайт та установка на навчання. Критичні та сенситивні періоди. Пошуки механізмів пам'яті .

Розділ № 2. Від прихильності до агресії

Тема 2.1. Особливості шлюбної поведінки тварин. Батьківська поведінка. Залицяння, спарювання. Ритуали залицяння. Кооперація та залицяння. Залицяння як спосіб зменшення загрози для життя учасників спарювання; як демонстрація пристосованості. Репродуктивна поведінка. Батьківська поведінка. Батьківська поведінка гризунів, кішок, овець, макак-резусів. Прихильність, імпринтінг, пізнавання окремих осіб. Прихильність до представників свого виду. Прихильність у макак-резусів.

Тема 2.2. Моделі агресії. Агресія як фрустрація, типи агресії. Функціональна значимість агресії. Сезонна територіальність. Місця проживання. Застосування теорії ігор для пояснення територіальності. Захист від хижаків та оборонна поведінка. Примирення.

Розділ 3. Комунікація та інформація. Тварини та мова.

Тема 1. Комунікація та інформація. Отримання інформації.

Особливості комунікації у тварин і вищі пізнавальні здібності, що «не вкладаються» в рамках дихотомії «інстинкт-научіння». Комунікація та інформація. Особливості сенсорних модальностей тварин. Видоспецифічна комунікація. Комунікація у вищих ссавців. Символічна комунікація. Регуляція спонтанної поведінки. Релізери.

Тема 2. Тварини та мова. Навмисність комунікацій. Здатність розуміти. Спілкування добровільне та вимушене. мова та знаки – регуляція довільної поведінки. Ритуали. Пташина мова та пташине мовлення. Ознаки мови за Хоккетом.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					у	у тому числі				
		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.р		Лекції	Практ.	Лабор.	Конс.	Самост.
Розділ 1. Порівняльна психологія та еволюція. Основи поведінки.												
Тема 1.1 . Спрямування та традиції у сучасній порівняльній психології.	14	2	2			10	14	1	0			13
Тема 1.2. Навчання у тварин	16	2	4			10	15	1	1			13
Розділ 2. Від прихильності до агресії												
Тема 2.1. Особливості шлюбної поведінки тварин. Батьківська поведінка.	16	2	4			10	15	1	1			13
Тема 2.3. Моделі агресії та територіальність	14	2	2			10	15	1	1			13
Розділ 3. Комунікація та інформація. Тварини та мова												
Тема 3.1. Комунікація та інформація. Отримання інформації.	14	2	2			10	15	1	1			13
Тема 3.2. Тварини та мова. Навмисність комунікацій.	14	2	2			12	14	1	0			13
Усього годин	90	12	14	-	2	62	90	6	4		2	78

Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1.1 . Спрямування та традиції у сучасній порівняльній психології.	2	1
2	Тема 1.2. Навчання у тварин	2	1
3	Тема 2.1. Особливості шлюбної поведінки тварин. Батьківська поведінка.	2	1
4	Тема 2.3. Моделі агресії та територіальність	2	1
5	Тема 3.1. Комунікація та інформація. Отримання інформації.	2	1
6	Тема 3.2. Тварини та мова. Навмисність комунікацій.	2	1

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1.1 . Спрямування та традиції у сучасній порівняльній психології.	2	0
2	Тема 1.2. Навчання у тварин	2	1
3	Тема 2.1. Особливості шлюбної поведінки тварин. Батьківська поведінка.	4	1
4	Тема 2.3. Моделі агресії та територіальність	2	1
5	Тема 3.1. Комунікація та інформація. Отримання інформації.	2	-
6	Тема 3.2. Тварини та мова. Навмисність комунікацій.	2	1

8. Рекомендовані джерела інформації

Основна

1. Вагнер В.А. Сравнительная психология / В.А. Вагнер. – М. : Ин-т практической психологии, 1998 . – 192 с.
2. Мак-Фарленд Д. Поведение животных / Д.Мак-Фарленд. – М. : Мир, 1988. – 520 с..
3. Правотворов Г.В. Зоопсихология для гуманитариев / Г.В. Правотворов – М. : ИТК "Дашков и Ко", 2004. – 391 с.4.
4. Сравнительная психология и зоопсихология. Хрестоматия [под ред. Г.В. Калягиной]. – СПб. : Питер.– 2003. – 412 с.
5. Фабри К.Э. Основы зоопсихологии / К.Э. Фарби. – М. : , 1999. – 464 с.

6. Хейс Н. Принципы сравнительной психологии /Н.Хейс. – М. : Когито-центр, 2006. – 304 с.

Додаткова

1. Зорина З.А. Элементарное мышление животных / З.А.Зорина, И.И.Полетаева. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 320 с.
2. Крушинский Л.В. Биологические основы рассудочной деятельности / Л.В. Крушинский. – М. : МГУ, 1986.
3. Ладыгина-Котс Н.Н. Развитие психики в процессе эволюции организмов / Н.Н. Ладыгина-Котс. – М. : Наука. 1965. – 110 с.
4. Лоренц К. Агрессия: так называемое “зло”/ К.Лоренц. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 219 с.
5. _Прайор К. Не рычите на собаку! О дрессировке животных и людей / Карен Прайор. – М. : Селена+, 1995. – 416 с.
6. Слейтер Л. Открыть ящик Скиннера. / Лорен Слейтер. - Режим доступа : <http://www.koob.ru/slater/>

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна (за потребою)

https://www.youtube.com/channel/UCU_a2V_uDPSxvbV2B0tW7vA

<https://www.youtube.com/watch?v=FRWR-Tra-OE>

<https://www.youtube.com/watch?v=QzaR2jqh8DI&t=260s>

<https://www.youtube.com/watch?v=mUNZVAi6mis>

https://www.youtube.com/watch?v=9AtlnXu5m-w&list=PL5vpGGkXVkcw7AS_4T-lkLRSEq6Gwztrq&t=15

<https://www.youtube.com/watch?v=eizkYROydSA>